

**ULUSLARARASI
İNANÇ TURİZMİ VE
ESHAB-I KEHF SEMPOZYUMU**

**20 – 22 Eylül 2012
KAHRAMANMARAŞ**

EDİTÖR

Seydihan KÜÇÜKDAĞLI
Serdar YAKAR

YAYIN KURULU

A. Turgay İMAMGİLLER
Seydihan KÜÇÜKDAĞLI
Prof. Dr. Mehmet ÖZKARCI
Yrd. Doç. Dr. Hamza KARAOĞLAN
Ertuğrul KAZANCI
Belma GEMCİ
Ökkeş GÖKÇE

ISBN:

978-605-86188-4-8

BASKI

Öncü Basımevi
0312 384 31 20

TASARIM

Noya Medya

İLETİŞİM ADRESİ:

İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü
GMK Bulvarı Atatürk Parkı
Sabancı Kültür Merkezi / Kahramanmaraş
Tel: +90 344 235 15 00 - Faks: +90 344 235 15 01
iktm46@kultur.gov.tr
www.kahramanmaraskulturturizm.gov.tr

Birinci Basım: Ekim 2013

Bu eser İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından hazırlanarak,
Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı finansı ile bastırılmıştır.

ASHAB-İ KEHF KISSASI: TARİHSEL GERÇEKLİKTEN DİNİ-EPİSTEMOLOJİK VE PSİKOLOJİK KAVRAM

Prof.Dr. Nesib GÖYÜŞOV*

ÖZET

Anahtar sözcükler: Ashab-I Kehf, tarihsel gerçeklik, kıssa, dini-epistemolojik kavram

Makalada Kur'an-i Kerimde yer alan Ashab-I Kehf kıssasının dini-epistemolojik kavramının, metafizik ve psikolojik algılanmasının başlıca yönleri araştırılıyor. Bütün kıssalar, efsaneler ve esatirler kaideten tarihsel gerçeklikten kaynaklanmakla beraber, hayal unsuru vesilesile değişilmekte ve yeni anlam taşımaktadırlar. Kur'an kıssaları genellikle Allah'ın ayetleri olarak Muhammed Peygamber (s.a.v) tarafından İslamın temel ideya ve hükümlerinin daha iyi kavramı ve algılanması için beyan edilmiştir: imanda sebat, tevhid, Muhammed'in peygamberlik risaleti, siklik tarihsel zihniyet ve Kıyamet gününün kaçınılmazlığı.

Ashab-i Kehf kıssası da tarihi gerçeklikten kaynaklanmakla benzer manalarla yüklenmiştir. Ku'ran-i Kerimin klasik tefsirlerinde kıssanın farklı kaynakları zikredilmektedir (Yunan-Roma, Hristiyan ve Yahudi). Bu rivayet zaman zaman Yahudi, Hristiyan ve diğer kaynaklarda onların zihniyyetine uygun halde değişmiştir ve bu sebepten onun mühtelif versiyonları ortaya çıkmıştır. Rivayetin Kur'an versiyonu İslamdan önce Arap topluluklarına ve Hz. Muhammed'in çevresine tanış olmuş ve birkaç yöresel unsurlarla yüklenmekle yeni manalar kazanmıştır. Bu kıssa Kur'an üslubuna has bir metod ve malzeme olarak dini-epistemolojik kavram ve psikolojik etki açısından dikkatçektir. Biz burada İslam düşüncesinde yer alan dini metinlerin tefsir üsullarını, hermenoitik anlamını ve batini mana yorumlarını izleyebiliriz.

Müslüman ve Türk topraklarında Ashab-i Kehf'e ait yaklaşık kırk mağara bulunmaktadır ve bu mesele Müslümanların zihniyyetinde kutsallığa ve manevileşmeye olan meyillenmeye işaret ediyor. Aynı zamanda Afşinde (Efsus – Türkiye) ve Ammanda (Ürdün) bulunan mağara Kur'anda yer alan kıssaya daha fazla uyum göstermektedir.

**“THE PEOPLE OF CAVE” (SEVEN SLEEPERS OF EPHEBUS) :
FROM HISTORICAL REALITY TO
RELIGIOUS-EPISTEMOLOGICAL AND PSYCHOLOGICAL
UNDERSTANDING**

(ABSTRACT)

Keywords: The People of cave, Historical Reality, story, religious-epistemological understanding

The main aspects of religious-epistemological knowledge, metaphysical and psychological perception of Quranic story “The People of cave” have been analyzed in this paper. The stories, legends and myths are usually based on the Historical Reality, those have lately transformed and reinterpreted in human imagination. The Quranic stories contain divine signs and are generally presented by prophet Muhammed for a better understanding and comprehending of main Islamic ideas and doctrines: steadfastness of faith, monotheism, prophetic mission of Muhammed, cyclic historical consciousness and the inevitability of the Day of Judgment. The Quranic story “The People of cave” was taken from the historical reality and also contains analogical function.

In traditional commentaries of the Holy Quran are considered different sources of this story (the Greco-Roman and Biblical). It has gradually changed in Jewish, Christian and another sources, so were appeared different versions. The Quranic version of this story was familiar in pre-Islamic Arab society and entourage of Muhammed. It was accumulated several local elements and has gotten new semantic nuances. This story has become a Quranic stylistic method and instrument for religious-epistemological understanding and psychological undercurrent. Here we discover basic elements of Muslim exegesis, hermeneutics and esoteric interpretation.

There are about forty caves in the Muslim and Turkish regions, that relatives to the sleeping people. This fact demonstrates the propensity of Muslim to Holiness and Divinity. Moreover, the cave, which is located in the province of Afshin (Ephesus – Turkey) and Amman (Jordan) much more corresponds with Quranic version of story.

Bildiri Tam Metni

Eski kıssalar, rivayetler ve esatirler bizleri öncelikle hayal dünyasına ulaştırırsa da, onlar galiba gerçeklikten kaynaklanıyorlar. İnanç ve başka gelenekler insanoğlunun iç dünyası olarak eski çağlarda esatir ve efsane şeklinde ifade edilmiştir. İnanç dünyasına yolculuk aynı zamanda belli bir birikime sahip vicdan dünyasına yolculuk demektir ve böyle bir yolculuk araştırmacı için geniş ve sınırsız ufuklar açıyor. Bu yolculuk zamanı biz ecdatlarımızın geçtiği tarihin dolanbac ve karmaşık yollarını seyr ediyor, onların yaşamış oldukları psikolojik durumlarla, özellikle de hayal ve düşünce çevresinde yer alan esrarengiz tablolar ve mitolojik kökenlerle tanışıyoruz. Burada bizim için önemli olan bir hakikat ortaya çıkıyor: eski çağlardan beri beşer hayatı hiç bir zaman anlamsız olmamış, o, en ağır tarihi-sosyal durumlarda bile yalnızca maddi yaşamını sürdürmekle yetinmemiş, kendi inanc yeteneğini, ahlaki-manevi temayülünü, estetik duyumunu gelenek halinde şekillendirmiş, rivayet ve esatirler vesilesile ifade etmekte bulunmuştur. Bununla da insanoğlu maddi hayatı ile manevi dünyası arasında bir köprü kurmaya ve psikolojik bakımdan huzur bulmaya çalışmıştır. Bütün bunlar maddi güce dayalı bir kültürün manevileşme yönünde attığı adımlar olarak görülebilir.

İnsanın manevi hayatı ise vicdan ve gönül dünyasında yer alan inanc-tan başlıyor. Vicdan ve inanç dünyasına yolculuk önemli bir konuya daha değiniyor: zıtların yüz-yüze durduğu, savaşla barışın, hayatla ölümün bir-birini takip ettiği bu tezatlı dünyada ayrı-ayrı halklar ve medeniyetler arasındaki keskin farklılıkların yanı sıra, birçok yakın ve benzer durumlar da belirlenmektedir. Beşer tarihi yalnızca zıt tarafların rekabet ve savaş alanı, tartışma ve mücadele meydanı değil, aynı zamanda çeşitli milletlerin düşünce ve hayellerini paylaşmakla karşılıklı faydalanma ve zenginleşme fırsatı, bu fırsatın içeriğini artırmak için telaş ve çalışma meydanıdır. Her bir yeni medeniyet eski geleneklerden kendi inanış ve düşünüş üslupları ile uyum halinde olan hususları içine alarak onlara kendi değerlerini ve renklerini veriyor. İslam bu bakımdan daha kapsamlı gelişme göstermekle zengin ve evrensel bir medeniyet haline gelmiştir. Daha geniş bir çevrede gelişip serpitilen şu medeniyet, aralarında tarih, ırk ve millet olarak yakın münasebet bulunmayan çeşitli topluluklara has gelenekleri müşterek bir hüviyete büründürmüştür. Tabii ki, Türk milletleri İslamla kendi ahlak ve maneviyatı arasında bulunan ortak değerlerden dolayı bu medeniyetin gerek şekillenmesi ve olgunlaşmasında, gerekse mühteva açısından zenginleşmesinde müstesna bir mevkiye sahip olmuşlar.

Eski çağların düşünce yapısı ilk olarak hayalda yer alan mitolojik bakışlar

ve çeşitli inançlarla şekillenir. İnsanoğlu ahlak ve vicdan ktiterisiyle hayır ve şeri, kutsal ve maddi olanı, doğru ve yanlışları ayırd etmeye çalışmıştır. Medeniyet tarihi, düşünce, inanc, edebiyat ve sanat alanında yapılan araştırmaların en cazibeli ve baskın çizgileri genel olarak vicdan ve hayal dünyasının bu iki zıt, aynı zamanda birbirini tamamlayan kutuplarının karşılaştırılması zemininde vücuda gelir. Eski dönemde duyugular ve hayal unsuru akıl ve tefekkürden daha güçlü olmuş, beşer gerçeklikte yüzleştiği olayları hayal alemine intikal ederek değiştirmiş, onları efsane ve esatir şekline getirmiştir. Bundan dolayıdır ki, onun inanış ve düşünüş usupları kıssa ve mitoloji ile etkileşim halinde oluşmuştur.

İnsanın inanc dünyası tabiat unsurlarına kutsal anlam yükleyen animistik görüşlerle başlamış, totem, nebati ve zoomorfik aşamalardan sonra antropomorfik istikamette şekillenmiştir. Demek ki, o, önce Allahı dış alemde aramış, sonra kendine yönelmiştir. Tanrını kendi gönlünde aramak insanı bu kutsal varlığa yaklaştırsa da, antropomorfizm – yani Allahın beşere has sıfatlarla vasflanması İslama göre esas itibarile putperestlik ve şirk alemetleridir. Mitoloji, özellikle de Yunan esatirleri, aslında insanların kendi hayat ve davranış sahnelerinin allahların adıyla ifadesidir. Bu sebepten esatir ve kıssaların konusu galiba gerçeklikten kaynaklanır ve hayal vesilesile giderek mitolojik ve mistik-sembolik anlam taşımaya yönelir.

Tevhid itikadına dayanan Kur'an-i Kerimde yer alan bütün konular ve kıssalar sonda dini-epistemolojik bakımdan hidayet edici mana kesbetmektedirler. Kur'an-i Kerimin özel anlatma üslubu vardır: önce insanın dikkatini tabiat, tarihte ve geçmişteki topluluklarda yer alan olaylara yönlendiriyor; göz önünde bu olayın canlı tablosunu yansıtıyor; bununla insanı müşahedeye ve hatırlamaya (tezekkür) sevk ediyor. Sonra onu Allah'ın ayetleri üzerinde düşünmeye ve ayetlerin tefekkürünü yapmaya teşvik ediyor; sonda ise hemen olaydan her hangi dini konuyu anlatmak için istintac (sonuc) elde ediyor ve örnek veriyor. Bu metod İslamın genel konularının anlaşılmasına ciddi katkı sağlıyor.

İslam düşüncesinde hatta tabiatta gerçekleşen olaylar ve tabiat unsurları cemel ve celal sahibi olan Allah'ın sıfatlarının tecellisi olarak anlaşılıyor. Zahiri alemde ne varsa – hepsi O'nun hikmet ve kudretinin nişaneleri – ayetleri olarak değerlendirilir.

Kur'an kıssaları hangi kaynaktan gelirse gelsin, İslamın temel konularını anlatmak açısından dikkati çekiyor, yani onlar sonda dini-epistemolojik bakımdan tevhidi anlamla yüklenmektedir. Şu kıssalar çeşitli ve eski kaynaklara dayansa da, genel manada islamın temel konularını daha aydın ve kapsamlı şekilde anlatmak için vesile olarak bu konuların ruhuna uygun hale getirilmiştir. Hz. Muhammed'in muhalifleri Kur'an kıssalarını "eskile rin mäsalları" (Esatirül-evvelin) – diye reddetmişlerdi, ancak bunlar Kitapta

Allah'ın ayetleri olarak muhatabların dikkatini Peygamberin risaletinin hak olduğuna çekmektedirler (Enam: 25; Enfal: 31; Furkan: 5, Kalem: 15).

Burada yer alan diğer kıssalar gibi, Ashab-i Kehf rivayeti de kısmen tarihsel gerçeklikten kaynaklanarak zaman zaman dini-epistemolojik, metafizik ve bazen de sembolik manalarla yüklenmiştir. Diğer taraftan, İslam düşüncüsüne göre geçmiş, şimdi ve gelecek arasında irtibat ve münasebet bulunmaktadır. Devri şekilde devam eden bütün tarihsel gelişmelerin netice itibariyle Kıyametle sonuçlanması düşünülüyor. Bundan dolayı Kur'an kıssalarının, özellikle de Ashab-i Kehf rivayetinin hedefi İslamın temel itikad konularıyla beraber, **Ahiret ve Kıyamet** zihniyyetini aşılamaaktır. Demek, bilimli bir yaklaşımla Ashab-i Kehf kıssasının bu genel tablonun içinde nasıl bir yeri işgal ettiğini görmemiz gerekiyor.

Bunu da eklememiz gerekir ki, şu sırada Ashab-i Kehf kıssası klasik tefsirlerden günümüzdek daha çok tartışmalara neden olmuştur. Zira onun çeşitli kaynakları (Yunan, Hristiyan ve Yahudi) ile beraber, mağara arka- daşlarının yaşadığı iddia edilen birçok mekan var (Tarsus, Afşin, Amman, Efes, Afganistan). Bazi klasik tefsirlere önem veren Meallarda galiba hikaye- nin muhtemel tarihi kökeni zalim ve putperest Roma imparatoru Dakyanus'a dayandırılmış (Ateş, 1975:295), gençlerin sığındıkları mağaranın bulunduğu yer olarak Efese ve ya Tartusa işaret edilmiştir (Baytan, 1987: 296). Ama Kur'an-i Kerimde bunlar hakkında, hatta Mağara Ashabı sayıları ve onların bulunduğu süre hakkında kesin bilgi yok, "bunları Allah daha iyi bilir" (Kehf: 19,22,26) kanaati mevcuttur.

Surenin adının Kehf olması kıssanın önemine işaret eder. 9-cu ayette "Ashab-i Kehf ve Rakim" adı geçer ve ikinci ad Hamdi Yazıra göre, Ashab-i Kehf'in isimlerinin yazılı olduğu taş veya kitabe demektir (Hamdi Yazır, 1998: 295). Enver Baytan'ın Mealında Ashab-i Kehf ve Rakim "mağara ve kitabe sahipleri" kibi geçer (Baytan, 1987:295).

Diyanet İşleri Bakanlığının Mealinde şu sözün farklı anlamları yer almaktadır: "Rakîm" ise âyette söz konusu edilen mağaraya konulan kitabe- dir. Bazı bilginlere göre Rakîm, mağaraya sığınan gençlerin mensub olduğu köyün veya kentin adıdır. Rakîm, yüksek dağ ve tepe anlamına da gelmek- tedir. Bu âyette; Allah'ın, hayret uyandıran delillerinin "Ashab-ı Kehf"ten ibaret olmadığına, sürekli olarak gerçekleştikleri için, sıradan işlermiş gibi algılanan sayısız olayların da birer ilâhî kudret göstergesi olduklarına dikkat çekilmektedir" (Diyanet Mealı, 2005: 293).

Doktor Muhammed Khazaili başka bir versiyona dayanır: "er-Rakim yunan ilahesi taşıyürekli Artimes olabilir ki, Romalılar ona Diyana derler. Ki- tabede Kıyametin durumu verilir. Ayetlerde iki kavme işaret var: Kehfe ait inanan insanlar, Hazret-i İsanın taraftarları, Rakim kavmi ise Artimese bağlı olan müşrikler" (Khazaili, 1371:179-180).

Akademisyen Piotrovski bu kelimeyi şöyle açıklıyor: “Rakim kelimesi Filistin kökenli addır ve Mağaranın ise Efesde değil, Ammanda olması ihtimali daha kuvvetli” (Piotrovskiy, 1991:137). 19-cu ayette işaret edilen “ezka” kelimesi Kadim Suriya-Filistin lehcesinde “tatlı” anlamına geliyor. Demek, revayetin Arap arka planına dayandığı mühtemeldir. Eski çağlarda Suriyeye geden ticari karvan yolu Amman’dan geçermiş ve Hz. Muhammed’in şu yoldan geçmesi ve Arapların Ashab-i Kehf kıssasını bilmesi tabiidir (Piotrovskiy, 1991:137).

Fahreddin er-Raziye göre, kıssanın ne zamanı, ne de yeri akıl ile bilinmez, onu başka nasstan (ayetten) faydalanarak öğrenmek imkanı da yok (Hamdi, 1998: 296). Tefsir ve Meallarde kıssanın kaynağı olarak daha çok Hıristiyanlıkta bahsedilen Yedi Uyurlar hatırlanır. Kaynaklarda hatta onların Latince ve halk arasında yayılan adları da kaydedilmiştir. Ancak bu versiyonun daha eski kaynak üzerinde değişiklik yapıldıktan sonra ortaya gelmesi mühtemeldir. Görülüyor ki, müfessirler Kur’an kıssalarının maksat ve anlatma metodlarını, onların eski kökenlerini incelemeden daha çok yayılmış versiyona dayanmışlar. Ancak şu versiyonda yer alan veriler Kur’an ayetleri ile karşılaştırıldığında bir kaç tenakuz ortaya çık-maktadır:

1. Hıristiyanlıkta behisedilen Yedi Uyurlar say itibarile kesin olarak yedidir, Kur’an ise bunların üç, beş veya yedi olarak farklı olduğunu söyler: “(Ey Muhammed!) Bazıları bilmedikleri şey hakkında atıp tutarak: “Onlar üç kişidirler, dördüncüleri köpekleridir” diyecekler. Yine, “Beş kişidirler, altıncıları köpekleridir” diyecekler. Şöyle de diyecekler: “Yedi kişidirler, sekizincileri köpekleridir.” De ki: “Onların sayısını Rabbim daha iyi bilir. Zaten onları pek az kimse bilir. O hâlde, onlar hakkında (Kur’an’daki) apaçık tartışma(yı aktarmak)dan başka tartışmaya girme ve bunlar hakkında onlardan hiçbirine bir şey sorma” (Diyanet Meali, Kehf:22). Zikredilmesi gereken diğer nokta şudur ki, Yedi rakamı üzerinde dayanma galiba onun genel olarak astronomik bakımdan sembolik anlam taşımasından doğur.

Ayetten murat odur ki, onların sayı hakkında mühtelif kaynaklarda farklı bilgiler vardır, demek, Hıristiyanlıkta sözügeçen Yedi Uyurlar Ahsab-i Kehfe örnek ola bilmez; buna ilaven, Kur’an açıkca uyarıyor ki, şu konuyla ilgili tartışmaya girme.

2. Hatta Hıristiyanlık kaynaklarında bu kıssa farklı versiyonlarla verilmiştir. Onlar galiba bu olayı Dakyanus’un dönemine (miladın 249-251. Yılları) ait etmişler. Rpovoslav geneleğinde Yedi Uyurlar 4 augustos ve 22 eylul tarihlerinde aziz olarak hatırlanır, bu tarih katoliklerde 27 haziran olarak belirlenmiştir. Onların uyuma süresi de kaynaklarda farklı olarak zikr edilmektedir: 187, 193 ve 372 yıl.

Kur’an-i Kerimde ise Ashab-i Kehfin uyuma süresi toplam 309 yıl olarak

zikredilse de bu say da kesin değildir. Önce Ashab-i Kehf kendileri arasında şu sürenin zamanı söz konusu olarak belirtilir: “Böylece biz, birbirlerine soruşunlar diye onları uyandırdık. İçlerinden biri: “Ne kadar kaldınız”? dedi. (Bir kısmı) “Bir gün, ya da bir günden az”, dediler. (Diğerleri de) şöyle dediler: “Ne kadar kaldığınızı Rabbiniz daha iyi bilir” (Kehf: 19). 25 ve 26-cı ayetlerde ise zamanla ilgili bilginin Allaha ait olduğu ifade edilmektedir: “Onlar mağaralarında üç yüz yıl kaldılar. Buna dokuz daha eklediler; De ki: “Kaldıkları süreyi Allah daha iyi bilir. Göklerin ve yerin gaybını bilmek O’na aittir. O, ne güzel görür; O, ne güzel işitir! Onların, O’ndan başka hiçbir dostu da yoktur. O, hükmüne hiçbir kimseyi ortak etmez”.

Şunu hemen eklememiz gerekir ki, Kur’anda ele alınan konular **evrensel dini-epistemolojik mühteva** açısından dikkati çekiyor ve bu bakımdan Mağara arkadaşlarının gerek sayıları, gerek orada uyuma süreleri o kadar da önemli değil ve önemli olan Allah’ın hikmet ve kudretinin, ölümden sonra yeniden diriltmek başarısının ve Kıyametin gerçekleşme-sinde hiçbir şüphenin olmamasını anlatmaktadır.

Yabancı bir kıssanın yeni oluşturulmakta olan İslam toplulukları arasında nakledilmesi o zaman etkili ola bilerdi ki, onun Arap altyapısı ve arka planı olsun. Nuzul sebebi bakımından Arap arka planında ve Hz. Muhammed’in (s.a.v) yaşadığı çevrede mevcut olan bu kıssanın kaynağının Medine Yahudileri olması, aynı zamanda bu kıssanın Araplar arasında belirlenmesi ihtimalinin göze alınması gerekmektedir. Buna ilaven, Yahudi arka planında bilinen kıssanın tahrife uğramasını da göz önüne almamız gerekir. Hz. Muhammed’in (s.a.v) peygamberliğini şüpheyile karşılayan Mekke’li Müşrikler onu bu soru ile imtihana çekmeyi kastetmişler. Kur’an ise tahrife uğramış kıssanı kendi tevhidi maksadına uyum haline getirmekle beraber, onu ibret ve delil olarak sunmaktadır. Kehf suresi, 21-ci ayette Kur’anının amacı açıkça gözükmüş olur: kıssaya tevhidi mana yüklemekle ahiret düşüncesi muharref hale gelmiş Yahudilere ve Mekke’li müşriklere ölüm ve yeniden diriliş, ahiret ve Kıyamet inancını anlatmak: “Böylece biz, (insanları) onların hâlerinden haberdar ettik ki, Allah’ın **va’dinin** hak olduğunu ve **Kıyametin** gerçekleşmesinde de hiçbir şüphe olmadığını bilsinler” (Kehf: 21). Allah’ın va’di yeniden diriliş anlamına gelir (Gomşei, 1363: 295). İhya ve ya diriliş aynı zamanda Allah’ın varlık delillerindendir (Demirçi, 2000: 44-45). Kıyamet konusu bu surede yer alan Zülkarneyn kıssasında da hatırlanır: “Zülkarneyn, “Bu, Rabbinin bir rahmetidir. Rabbinin vaadi (Kıyametin kopma vakti) gelince onu yerle bir eder. Rabbinin vaadi gerçektir dedi” (Kehf: 98).

Surede önce Tevrat ve İncilden farklı olarak Kur’an-i Kerimin tehrif olunmadığı öne çekiliyor (Kehf: 1) ve Kitap ehlinin tevhid itikadının muharref hale gelmesinden meyyus olan Hz. Muhammed (s.a.v) teselli edilmektedir

(Kehf: 3-6). Demek, Allah'ın ve Kur'anın hedefi müşriklerin bozuk düşünceleri ve amelleri karşısında İslam peygamberinin psikolojisini kuvvetlendirmektir. Surede sonra bir Allah'a sığınan gençlerin nasıl hidayet olunduğu ve Mağaradaki durumu incelenir (Kehf: 9-16) ve onların korunması Allah'ın ayetleri olarak belirlenir: "Bu Allah'ın mucizelerindendir. Allah, kime hidayet ederse işte o, doğru yolu bulandır. Kimi de şaşırtırsa, artık ona doğru yolu gösterecek bir dost bulamazsın" (Kehf: 17).

Surede Ashabın uyuması ve sonra yeniden uyanması aynı zamanda ölüm ve yeniden dirilişe işarettir (al-Bakuvi, 1322: 214). Bu ise kıssanın İslam bakımından dini-epistemolojik alt yapısını oluşturmaktadır. Uyku alemini bazen ölümle kıyaslanmış, ölüm ise İslam düşüncesinde dünyevi hayatın sonu olsa da, ahiretin ve sonsuz metafizik hayatın başlangıcı anlamına gelir. Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: "İnsanlar uyku içindedirler, ölüren uyanırlar". Metafizik alemde insanda basiret gözü açılıyor ve o, herşeyi daha aydın görmeye başlıyor, hatta hayatta iken göre bilmediklerini keşf yolu ile duyarak anlıyor. Buna batini veya ezoterik görüş denir. Tasavvufi düşüncede bu konu daha çok dikkatçecidir. Şu sebepten Muhyiddin İbn al-Arabi metafizik ve ezoterik düşüncelerinin rüyada Peygamber tarafından ona talim edildiğini söylemiştir. İnsanın ölümden sonra yeniden oyanması aynı zamanda Kıyamete işarettir: "Gönül gözü açık olanlar için bu alemdeki doğumlar, ölümler, varlıklar, yokluklar hep birden Kıyametten bir örnektir (Cemalnur, 2010:109).

Rüya dini-epistemolojik düşüncede metafizik alemle iletişim açısından daha önemlidir. Hz. Muhemmed'in miracı uyku ile uyanıklık arasında bir durumda gerçekleşmiştir (İsra: 1); ona Mekke'li müşriklere galabe müjdesi rüyada verilmiştir (Fetih: 27); Hz. Yusuf rüya aleminden haberdar olmuş (Yusuf: 43); Hz. İbrahim'in imtahana çekilmesi rüyada ona belirlenmiştir (Saffat: 102-105).

Buna ilaven, dağ ve mağara eski çağlardan sığınılacak yer olarak kabul edilmiştir, ancak mağara arkadaşları zahirde mağaraya sığınsalar da, batinde Allaha sığınmış oluyorlar. Aynı zamanda dağ, vahyin nazil olduğu kutsal bir mekan gibi görülür. Sufilerin bir kısmı dağ ve mağaraya çekilmişler ve bunlar tasavvufta yer alan halvet ve keşf anlamı ile uygundur; uyuma hali ise insanın metafizik alemle temas bulmak açısından dikkatçecidir. Yeniden uyanma haline gelince, şunu gafletten uyanma gibi de yorumlamak mümkündür. Bu gibi konular tasavvufta geniş yer almaktadır. Aynı zamanda mağaraya sığınmak hicret anlamı ile uygun olabilir.

Ashab-i Kehf kıssasının anlaşılmasında genel olarak Kur'an kıssalarının nakledilmesi metoduna, onların belagat inceliklerine dayanmak gerekir. Cenab-i Hak yalnızca tarihsel gerçekleri değil, hatta tabiatla olan olayları

Allah'ın birliğini, kudret ve hikmetini tespit eden ibret ve nişane (ayet) olarak islam düşüncesi ile uyum halinde bildirmektedir. Nakledilen hikaye gerçekliğe ne kadar çok uygunsa, onun hidayet edici etkisi o kadar çoktur. Bu mantığa uygun olarak Allah örnek (mesel) getirmekle insanları inandırmak istiyor ve işte bu, Kur'an-i Kerimde bir anlatma metodudur.

Kur'an-i Kerimde yer alan temel konular şunlar: tevhid; nubuvvet; Hz. Muhammedin (s.a.v) peygamberliğinin tesbiti; kıyamet ve ahirete iman. Konuyu ele alırken genel olarak Kur'anda dikkati çeken esas anlatma üslup ve metodlarını bilmemiz gerekir:

1. Özel belagat kriterlerinin dini ve psikolojik idraka etkisi;
2. Kıssa, temsil ve masalların zengin dini-epistemolojik kavram alanlarına ait malzeme ihtiva etmesi;
3. Muhtemel sorular ve onların cevabı;
4. Hristiyan, Yahudi ve diğer dinlerin mensuplarıyla polemik yapmak;
5. Analoji ve zıt tarafların karşılaştırılması;
6. Gerçeklikler üzerinde gözlem ve tefekkür;
7. Her hangi olaydan örnek ve ibret olarak faydalanma.

Bunlar arasında polemikin özel yeri vardır (Rezvan.s.41).

Fakat bu veya diğer konuların anlatılmasında Kur'ana has belagat ve fesahat belirli bir zihniyetin şekillenmesine derin psikolojik etki göstermektedir. "Kuran, tesir gücünü artırmak ve halk tabakalarına hafızada kalıcı şekilde dini hükümleri tebliğ etmek için türlü teşbihler, temsiller, istiareler, mecazlar ve kinayeler kullanmış", "Allahın maksat ve muradını açık ve seçik bir üslupla ortaya koymuştur" (Uludağ, 1985: 182). Bundan dolayıdır ki, ayetlerde yer alan imajlar ve yansıtılan olaylar gayet canlı, tabii ve etkilidir. Allah'ın ayetlerini inkar edenlerin Cehennemdeki durumu şu sahne ile göz önünde yansıtılır:

"Şüphesiz âyetlerimizi inkâr edenleri biz ateşe atacağız. Derileri yanıp döküldükçe, azabı tatmaları için onların derilerini yenileyeceğiz. Şüphesiz Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir" (Nisa: 56).

Yahud kafirlerle iman sahiplerinin Cehennem ve Cennetdeki durumları şöyle ifade edilmektedir:

"İşte iki hasım taraf ki, Rableri hakkında tartışmaya girmişlerdir. Bunlardan inkâr edenler için ateşten giysiler biçilmiştir. Başlarının üstünden de kaynar su dökülür.

Onunla, karınlarının içindekiler ve derileri eritilir.

Onlar için bir de demirden topuzlar vardır.

Her ne zaman cehennemden, o ızdıraptan çıkmak isteseler, oraya geri döndürülürler ve onlara, "Tadın yangın azabını" denilir.

Şüphesiz Allah, iman edip salih ameller işleyenleri içlerinden ırmaklar akan cennetlere koyacak, orada altından bileziklerle, incilerle süsleneceklerdir. Oradaki giysileri ise ipektir.

Onlar hem sözün hoş olanına ulaştırılmışlar, hem de övgüye lâyık olan Allah'ın yoluna iletilmişlerdir" (Hac: 19-24).

Bilmemiz gerekir ki, insan psikolojisi mücerret konuları gerçekte ve tabiatta olanlarla kıyaslarken daha hızlı ve sürekli anlıyor. Kur'andan birkaç örnek verelim:

"Allah'tan başkalarını dost edinenlerin durumu, kendine bir ev edinen örümceğin durumu gibidir. Evlerin en dayanıksızı ise şüphesiz örümcek evidir. Keşke bilselerdi!

Şüphesiz Allah, onların, kendini bırakıp da başka ne tür şeylere taptıklarını biliyor. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.

İşte bu temsilleri biz insanlar için getiriyoruz. Onları ancak bilginler düşünüp anlarlar" (Enkebut: 41-43).

"Rablerini inkâr edenlerin durumu şudur: Onların işleri, fırtınalı bir günde rüzgârın şiddetle savurduğu küle benzer. (Dünyada) kazandıkları hiçbir şeyin (ahirette) yararını görmezler. İşte bu, derin sapıklıktır" (İbrahim: 18)..

Misal veya temsil üsulu ile anlatma metodu Kur'anda geniş yer almıştır: "Andolsun, öğüt alsınlar diye biz bu Kur'an'da insanlar için her türlü misali verdik" (Zümer: 27). 29-cu ayette şunu okuyoruz: "Allah, birbiriyle çekişen ortak sahipleri bulunan bir (köle) adam ile yalnızca bir kişiye ait olan bir (köle) adamı örnek verdi. Bu iki adamın durumu hiç, bir olur mu? Hamd Allah'a mahsustur. Hayır, onların çoğu bilmiyorlar".

Ayetin tefisiri şudur: "Âyette, Allah'ın birliği müşrik Arapların günlük hayatından bir örnekle ispat edilmektedir. Şöyle ki: Köle üzerindeki ortaklardan her birisi ona bir iş koşması hâlinde, köle bunlardan hiçbirini yapamayacak ve işler karışacaktır. Oysa tek sahibi olan köle, kendisine başka emreden olmayacağı için işini düzenli olarak yapıp bitirir. Tıpkı bunun gibi Allah birden fazla olsaydı, kâinatın düzeni bozulurdu. Burada bir örnek olarak anlatılan bu hakikat, "Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka ilâhlar olsaydı, kesinlikle ikisinin de düzeni bozulmuş gitmişti.." (Enbiya: 22) âyetinde açıkça ifade edilmiştir (Diyanet Meali, 2005: 322).

Kur'an-i Kerim gerek yakın geçmişte gerçekleşen olaylardan, gerekse eski kıssalardan örnek ve ibret olarak faydalanır. Kur'an Bedir savaşına işaret ederek buyuruyor: "Nasıl ki, Rabbin seni hak uğruna (savaşmak üzere) evinden çıkarmıştı. Mü'minlerden bir grup ise bu konuda kesinlikle isteksizlerdi. Gerçek apaçık ortaya çıktıktan sonra, sanki göz göre göre ölüme sürülüyorlarmış gibi seninle o konuda tartışıyorlardı" (Enfal: 5-6).

Kur'ani-Kerimde yer alan anlatma üsullarından biri zıt tarafları karşılaştırmaktır: insan psikolojisi bir şeyi onun zıt tarafıyla daha iyi anlayabilir. Mesela, ışık ve karanlık, acı ve şirin, ölüm ve hayat. İman nurla, küfr ise karanlıkla mukayise edilmektedir. Bu bakımdan Kur'anda galiba bir tarafta küfr, diğer tarafta iman, bir tarafta müşrikler, diğer tarafta iman sahipleri, bir tarafta kötülük yapan zalimler, o biri tarfta ise salih amel eden muminler yer alıyorlar. Zıt taraflar olan Dünya ve Ahiret temsil vesilesiyle şöyle anlatılıyor:

“Bilin ki, dünya hayatı ancak bir oyun, bir eğlence, bir süs, aranızda karşılıklı bir övünme, çok mal ve evlat sahibi olma yarışından ibarettir. (Niha-yet hepsi yok olur gider). Tıpkı şöyle: Bir yağmur ki, bitirdiği bitki çiftçilerin hoşuna gider. Sonra kurumaya yüz tutar da sen onu sararmış olarak görürsün. Sonra da çer çöp olur. Ahirette ise (dünyadaki amele göre ya) çetin bir azap ve(ya) Allah'ın mağfiret ve rızası vardır. Dünya hayatı, aldanış metaından başka bir şey değildir” (Hadid:20).

Ashab-i Kehf kıssasında da ahirete güvenen inanç sahipleri ile dünyaya bağlı olan müşrikler, zalim butperestlerle Allaha sığınan tevhid ehli karşılaştırılmaktadır.

Kıssada dikkatçekici diğer psikolojik hususlar şunlar:

* zalim ve butperest kralın baskısı ile üzleşen inancılı gençlerin psikolojik durumu onların mukavimet ve dayanışmasına neden oluyor;

* onların bir Allah'a imanı ve tevekkülü bütün sıkıntılara rağmen psikolojik sınavdan geçiyor ve kuvvetleniyor;

* gençlerin uyanmasından sonraki psikolojik durumları: henüz korku defedilmemiş ve onlar aynı zamanda burada na kadar kaldıkları hakkında tartışıyorlar.

Ashab-i Kehfe ait yerlerin Müslülman-Türk topraklarında çoğunluğu ve onunla ilgili yapılan mabedler evliya makberleri gibi kutsal mana taşımakta. Bu ise söz konusu toplulukların zihniyetinde kutsallığa meyillenmeye işaret ediyor. Allah'a yakınlık kesbetme amacıyla imtiha-na çekilen insanlar İslam aleminde inancılı toplulukların zihniyetinde evliya derecesine sahip olmuşlar. Onların uyuduğu topraklar gaideten kutsal bilinmiş ve bu yüzden mühtelif mağaralarda onların uyduğunu ihtimal edilmiş ve bu mekanlar kutsal olarak ziyaret örneğine tebdil olmuşlar. Ashab-i Kehfin bulunduğu ihtimal edilen yerlerde mabed, kilise veya mescid yapılması bu mekanların kutsallığını kuvvetlendirmeye hedeflenmiştir. Tabii ki, Müslümanlar bu amaçla mescid yapmışlar.

Selçuklular devrinde Maraş valisi Nusreteddin Hasan Bey'in Afşinde bir tekke, mescid ve bir de medrese yaptırması, mağaranın önündeki küçük kilisenin mescide katıldığı dikkatçekicidir. Demek o zamanlar Anadolu'da mağara arkadaşlarının burada uyuduklarına inanmışlar. 17-ci ayette “(Orada

olsaydın) güneş doğduğunda onun; mağaralarının sağ tarafına kaydığını, batarken de onlara dökünmeden sol tarafa gittiğini görürdün” fikri yer alır ve bu da hep Afşin’de, hep de Ammanda bulunan mağarayla uyum göstermektedir. Ancak yine de kıssanın eski kökeni ve mağaranın nerede olması bilimsel açıdan söz konusudur. So-nucta Kur’an-i Kerimin anlattığı genel dini-epistemolojik yaklaşımla denebilir ki, Ahsab-i Kehf’in uyuduğu müh-temel edilen her bir yer kutsal mana kesbediyor. Bakara suresi, 115-ci ayette belirtildiği gibi: “Doğu da, Batı da (tüm yeryüzü) Allah’ındır. Nereye dönerseniz Allah’ın yüzü işte oradadır. Şüphesiz Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir”.

Quran-i Kerimde sözedilen Ashab-i Kehf kıssası birkaç cehetten örnek olarak kabuledilebilir:

1. Tevhide davet ve hidayet;
2. İmanda sebat ve devamlılık;
3. Sabır ve tahammul;
4. Fedakarlık ve dayanışma;
5. Tevekkül ve psikolojik huzur;
6. Allahın va’dinin ve Kıyametin gerçekleşmesi;
7. Allahın kudretinin sonsuzluğu;

Kaynakça:

1. Kur'an-i Kerim. Türkçe Diyanet İşleri Bakanlığı Mealı. Ankara. 2005
2. Kur'an-i Kerim ve Yüce Mealı. Prof.Dr. Ateş Süleyman. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat. 1975
3. Kur'an-i Kerim ve Türkçe tefsirli Meal-i Alisi. Baytan Enver. İstanbul Baytan Kitabevi. 1987
4. Elmalılı Hamdi Yazır. Hak dini Kur'an dili Tefsirli Meali. İstanbul: Eser Neşriyat. 1998
5. Doç. Dr. Demirci Muhsin. Kuranın temel konuları. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat fakültesi vakfı yayınları. 2000
6. Dr. Uludağ Süleyman. İslam düşüncesinin yapısı (selef, kalam, tasavvuf, felsefe). İstanbul: Dergah yayınları, 1998
7. Sargut Cemalnur. Ey insan. Kuran-i Kerim çalışmaları. I. İstanbul: Nefes yayınları. 2010
8. Tercüme ve tefsir-i Kur'an-i Kerim. Gomşei Mahdi İlahi. Tehran: Bunyad-i neşr ve tervic-i Kur'an. 1363 (Farcça Meal)
9. 'İlam-i Kur'an. Doktor Khazaili Muhammed. Tehran: İntişarat-i Emir Kebir. 1371(farsça)
10. Kitab-i Keşfül-hakayik 'an nukatul-ayat ve dakayik-i tefsir-i Kur'an-i Şerif. al-Bakuvi Mir Muhammed Kerim Hac Mir Cafar al-Alevi al-Huseyni. Bakü: Kaspi gazetesi matbaası. 1322 (Azeri türkçesiyle tefsirli Meal)
11. Piotrovskiy Mikhail Borisoviç. Koranicheskiye skazaniya. Moskva: Nauka. 1991(rus dilinde)
12. Rezvan Yefim A. Koran i yego mir. Sankt-Peterburg. 2001 (rus dilinde).